

Ongeveer twintig jaar geleden rende ik met een knalrood hoofd puffend rond de tafel in ons huis in Al-Ram, precies tussen Jeruzalem en Ramallah. Ik had het kogelwerende vest van mijn moeder aan en wilde het 'testen'. Ik was een jaar of zeven, en de Tweede Palestijnse Opstand (intifada) was net uitgebroken. Mijn moeder werkte destijds als projectmedewerker bij de Nederlandse ambassade in Ramallah en moest elke dag langs het checkpoint Qalandia, waar dagelijks dodelijke rellen waren. Mijn moeder drong er dan ook op aan dat ze ook een kogelwerend vest moest krijgen. Als projectmedewerker viel ze niet onder diplomatiek personeel, waardoor ze dat in eerste instantie niet kreeg. School was onregelmatig omdat veel docenten het gebouw niet konden bereiken vanwege de gevechten. Mijn broer en ik hadden dan ook aardig wat vrije tijd als kinderen, vandaar dat ik me amuseerde met het kogelwerende vest.

Een andere keer testten we uitgebreid de slagvrije ruiten

van de auto door er stenen tegenaan te smijten. Nu ik erover nadenk, was met dingen smijten een hobby geworden. Zo besteedden we ook aardig wat tijd op de vuilnisbelt voor witgoed, om daar van alles te bouwen en te slopen. Ik kan me in het bijzonder herinneren dat er op een dag een stapel lege glazen flessen gedumpt was, die we uiteraard tegen een muur naast ons huis aan gooiden. Ik kan me ook nog herinneren dat we op het dak van het huis stonden en de bombardementen op Bethlehem konden zien. Eerst licht. Dan geluid. Als kind realiseerde ik me niet zo wat daar aan de hand was. Wel telde ik de seconden tussen de flitsen en knallen om de afstand te berekenen.

In juli 2024 logeerde ik een tijdje in ons huis in Al-Ram. Het huis is als een tijdscapsule met het meubilair en de posters uit de jaren negentig nog intact. Ik vond er zelfs een tube Elmx-kindertandpasta die mijn moeder mee had genomen uit Nederland, met als houdbaarheidsdatum 2003. (Ik heb hem niet getest.)

Buiten was het een heel ander verhaal. Uit het raam zag ik nog steeds de muur waar ik als kind de glazen flessen tegenaan smiet. Maar ik zag ook dat illegale Israëlische nederzettingen als Neve Yaakov, Ma'ale Adumim en Givat Benyamin inmiddels flink waren uitgedijd. Terwijl ze vroeger bestonden uit een paar huizen hier en daar, is nu het zicht op Bethlehem verdwenen achter de appartementenblokken van Neve Yaakov, Ma'ale Adumim en Givat Benyamin. Dat terwijl mijn oom op het dak een hele extra verdieping heeft

bijgebouwd zonder een architect of ingenieur te raadplegen. 'Die structuur houdt het wel.' Waarschijnlijk wel...

Ik was hier in juli 2024 voor research. Als onderdeel van mijn onderzoek wilde ik activisten interviewen en kijken in welke context ze opereren. Mensen worden tenslotte beïnvloed door die context: waar ze wonen, hoe hun dagelijkse leven eruitziet en welke achtergrond ze hebben. Ook wilde ik weten of ze 'beroepsactivisten' waren, dus mensen die van activisme hun beroep hebben gemaakt, en of hun socialmediacampagnes onderdeel waren van hun werk of dat ze het ernaast deden.

Helaas moest ik veel eerder terug dan gepland, vanwege de gevaarlijke situatie in Palestina en Israël. Tweemaal kwamen de vuurgevechten zo dichtbij dat ik halsoverkop naar mijn opa's huis vluchtte. Om te compenseren dat ik slechts een maand onderzoek kon doen, had ik mijn agenda volgepropt met zo veel mogelijk interviews met activisten. Ik bekeek mijn afspraken en overlegde met een Israëlische vriendin, Valeria, die meehielp met mijn onderzoek. Zij werkte niet officieel mee, maar hielp me vooral als tussenpersoon om andere mensen te ontmoeten en interviewen. Mijn insteek is voornamelijk politiek, terwijl zij het conflict vanuit een antropologisch en humanitair oogpunt bekijkt. Ze is enkele keren in de Palestijnse gebieden geweest, maar woont en werkt in Tel Aviv. We bespraken welke mensen we wilden contacteren.

Enkele maanden eerder was ik in het vliegtuig van Boston naar Parijs (ik was op ijshockeytour om de wedstrijden van

de Montreal Canadiens en Boston Bruins bij te wonen) een groep jongeren met Hebreeuwse T-shirts tegengekomen. Ze vlogen via Parijs naar Tel Aviv, omdat door de Gaza-oorlog van 2023 veel landen hun vluchten naar Israël hadden geannuleerd, met uitzondering van Frankrijk. Een Russisch-Israëliisch meisje van veertien jaar hoorde dat ik het met mijn buurvrouw in het vliegtuig had over Palestina en Israël. Ze liet me weten dat de groep het Jeruzalemse Vredeskoor was, gevormd door Palestijnse en Israëliische jongeren die in een koor over vrede en andere zaken zingen. Al snel stonden we met een stuk of vijf, zes mensen in het gangpad te praten over de situatie in Israël en Palestina – tot grote ergernis van de stewardess, die de ‘kameraadschap’ wel ‘waardeerde’, maar het geluid niet zo. Om de stewardess tevreden te stellen, besloten we onze gesprekken te staken en wisselden we telefoonnummers uit.

Aangezien ik zo veel mogelijk jongeren voor mijn onderzoek wilde spreken, leek het me een goed idee om het Vredeskoor ook te benaderen. Maar toen ik dat voorstelde aan mijn onderzoekspartner, ontstond er een interessante discussie omdat mijn onderzoekspartner beargumenteerde dat kinderen niet lastiggevallend moeten worden met zaken als conflict en vrede. Dat is voor volwassenen.

Je zou de neiging kunnen hebben om op zo’n moment in discussie te gaan over hoe erg het aan jouw of hun zijde is, door ervaringen en belevingen te benadrukken, en proberen de ander ervan te overtuigen dat het flauwekul is dat kinde-

ren niet over oorlog en vrede moeten leren. Belevissen en standpunten van mensen over het conflict en zijn geschiedenis zijn verschillend, en een collectief begrip over de situatie is lastig te vinden. Mensen bekijken politieke situaties vanuit een getint perspectief dat voortkomt uit hun achtergrond, hun opvoeding, nieuwsbronnen en dat soort zaken.

In een boek dat ik ooit voor mijn masterscriptie las, wordt gerefereerd aan een publicatie uit 1983 van politicoloog en politiek wetenschapper Benedict Anderson, waarin wordt beargumenteerd dat bevolkingen in mythen geloven en zo denkbeeldige gemeenschappen creëren.¹ Bijvoorbeeld: je zult nooit iedereen in Nederland kennen, maar toch voelen we een verbintenis met elkaar. Deze verbintenis komt voort uit de identificatie met bijvoorbeeld de symbolen van de Nederlandse staat, die onderdeel worden van onze identiteit. Het WK voetbal en ‘Oranje’ zijn een goed voorbeeld. Oranje is een symbool, niet slechts een kleur. Het herenigt mensen en maakt hen onderdeel van dezelfde ‘groep’ die wij de Nederlanders noemen. Een andere manier om deze hereniging of dat ‘groepsgevoel’ voor elkaar te krijgen, is door een collectieve vijand. Hierbij wordt er een ander land of een andere groep mensen als de ‘vijand’ afgeschilderd om zo een sterkere eenheid te krijgen binnen een land. Als we een voorbeeld kunnen pakken, dan is dat een voetbalwedstrijd tegen Duitsland, waarbij met enige regelmaat nog gerefereerd wordt aan de Tweede Wereldoorlog. Daardoor gaan mensen hun team nog fanatieker steunen.

Deze verbeeldingen over ‘de ander’ zijn collectief, van

overheid tot burger, en hebben een effect op hoe een groep zichzelf en de ander ziet. Overigens betekent dit niet dat iedereen er zo over denkt. Samenlevingen kennen veel subgroepen met andere opvattingen en ideeën. Maar we kunnen wel spreken over een ‘dominante zienswijze’. Dat is een interpretatie en uitleg van een situatie die het vaakst voorkomt in een land. Dit wordt vaak (hoewel niet altijd) beïnvloed door politici of andere invloedrijke mensen. Die communiceren dan naar de burgers toe wat een bepaalde situatie is en hoe we die moeten begrijpen. En als het publiek (de algemene Nederlander) het daar ook mee eens is, ontstaat er een dominante zienswijze. Dominante visies beïnvloeden daarnaast ook politiek denken en internationale betrekkingen.

Deze verbeeldingen en mythen hoeven overigens niet correct te zijn, en ze kunnen verschillen per samenleving of groep.² Dat wordt ook duidelijk als je kijkt naar bijvoorbeeld het conflict tussen Iran en de Verenigde Staten. De Amerikaanse samenleving is voor een deel gestoeld op historische iconen zoals George Washington en Abraham Lincoln, die mythen zijn voor integriteit en helden die opstonden tegen het kwaad en tirannieke regeringen. Het is dan ook geen toeval dat de vs in hun worstelingen met een land als Iran de Iraanse leiders afschildert als ‘gestoorde moellahs’. Hier zien we een collectieve verbeelding over wat een denkbeeldige gemeenschap is. Tegelijkertijd worden door andere partijen in het Midden-Oosten de vs juist gezien als een agressief interventionistisch land en een nieuwe incarnatie van kolonialis-

me.³ Dat idee vormt dan een gemeenschappelijke verbeelding van de Verenigde Staten. Nu zit er een kern van waarheid in beide visies, maar geen van beide is de complete werkelijkheid. De verbeeldingen en mythen van deze groepen en volken verschillen dus, wat een bron van wrijving kan zijn.

Ook op microniveau kunnen zo verschillende zienswijzen op grote situaties ontstaan. Telkens wanneer ik met mijn goede Israëliische vriend en auteur Yossi Klein Halevi praat, valt het me weer op hoe anders hij en ik de geschiedenis van Palestina en Israël zien en begrijpen. We hebben boeken uitgewisseld. Zijn boek *Letters to My Palestinian Neighbor* laat de ruimte aan Palestijnen om te reageren op zijn ‘versie van de realiteit’. In het hoofdstuk ‘Six Days and Fifty Years’ beschrijft hij hoe Israël in mei 1967 existentieel werd bedreigd. Hij beschrijft dat hij demonstraties in Cairo en Damascus heeft gezien waarbij mensen ‘dood aan de joden’ scandeerden. Hij beschrijft hoe voor Israëli’s de oorlog in 1967 als een overwinning werd gezien voor het leven van Israël en het joods-zijn. Dit staat – en dat erkent hij ook – in erg groot contrast met de belevenis van de Palestijnen.⁴ Het discours onder de Palestijnen is dat de oorlog in 1967 een bewijs is van Israëliisch expansionisme en hun ambitie het hele grondgebied in te nemen. Er waren geen plannen voor een Arabische inval in Israël. Sterker nog, voor de Palestijnen staat het vast dat Israël zelf besloot aan te vallen. Het doel was om de Palestijnen te verdrijven. Er was niks heldhaftigs of positiefs aan de oorlog van 1967.

Het resultaat is een eeuwige vernedering en een bron van collectief lijden voor de Palestijnen.

Yossi en ik zijn het erover eens dat Israël in 1967 Jeruzalem niet had kunnen innemen zonder zijn superieure militaire macht. Ik noem dit spottend ‘*argue with my tank*’: op gewelddadige wijze jouw versie van de realiteit opleggen om een tegenstrijdige ideologie te onderdrukken.

Wanneer het erover gaat welke versie van de realiteit klopt, zullen lezers die geëngageerd zijn met het conflict naar mijn inschatting nu tijdens het lezen een aantal argumenten hebben opgenoemd waarom de ander ongelijk heeft: de waarheid is anders dan die van de andere partij want de feiten zijn x, y en z. Maar het vervelende aan discussies over ervaringen is dat over standpunten, emoties en overtuigingen niet te onderhandelen valt, aldus de Israëlische Sapir Handelman, conflictoplossingsexpert en hoogleraar aan de universiteit van Tel Aviv. Toch gaat het gros van de discussies – zeker wanneer er activisten bij betrokken zijn – juist hierover, in plaats van over praktische oplossingen en stappen om problemen op te lossen.⁵

Tijdens mijn veldonderzoek in juli 2024 sprak ik een onderofficier van de Israëlische Givati Brigade in Tel Aviv. Ik vroeg aan de vrouw van ongeveer vijfentwintig jaar waarom ze dacht dat Israël in Europa steun voor de oorlog in Gaza heeft verloren. Ze begon direct uit te leggen dat ze politiek gezien niet links was, maar ze zei dat ze begreep waarom de Palestijnen geweld gebruikten. Ze voegde eraan toe dat ze zelf als soldaat had gezien dat er elektriciteit en water werd

onthouden aan dorpen op de Westelijke Jordaanoever, en dat Israël de Palestijnen had opgehokt achter muren en checkpoints. Ze concludeerde dat ze in zo’n geval ook geweld zou gebruiken om te proberen de situatie te veranderen. Tegelijkertijd deed het haar pijn dat Israëli’s nu op ‘*no travel lists*’ zouden staan, waarbij hun de toegang werd onzegd uit bepaalde landen vanwege de oorlog. Ze vond het oneerlijk dat zijzelf, ondanks het feit dat ze elke week protesteert voor een staakt-het-vuren en de vestiging van een Palestijnse staat, verantwoordelijk wordt gehouden voor de acties van een overheid die haar niet vertegenwoordigt.

Die avond sprak ik een radicale jonge pro-Palestijnse activist in Nederland en vertelde haar over deze ontmoeting. Haar reactie was laconiek: ‘Boo hoow, wanneer er een genocide gaande is zijn er uitzonderlijke maatregelen nodig.’

Ik vond het fascinerend dat ondanks de soortgelijke overtuigingen er toch een soort vijandigheid aanhield. Deze tegenstrijdige berichten tonen in beide gevallen een overeenkomst van politieke ideologie: de oorlog zo snel mogelijk beëindigen en werken aan vrede tussen Palestina en Israël. Tegelijkertijd loopt het spaak op belevenissen: beide partijen zijn gekwetst door hun situatie, en dat creëert wrijving ondanks de overeenkomende politieke overtuigingen. Kortom, de discussie gaat mis door persoonlijke standpunten, en daar valt niet over te onderhandelen.

Wanneer men over functionele oplossingen moet praten, is er opeens veel mogelijk. Zo had ik een interview met

Esther,* een Israëlsche activist die 120.000 volgers op social media heeft. Het is haar droom dat de Palestijnen naar Jordanië vertrekken, of ‘anders’ verdwijnen. Ze voegde daaraan toe dat ze niet met Arabieren in één land wilde leven. Ze zouden een last zijn voor de economie en ze ‘hanteren onze waarden niet’.** Iets soortgelijks hoorde ik van Basma,*** een Palestijnse activist die stelde dat Israël’s maar terug moesten gaan naar hun ‘oorspronkelijke landen’. Als je deze opmerkingen zo hoort, dan lijkt het aardig onmogelijk om een compromis te sluiten. Maar wanneer ik erop doorvroeg, gaven ze beiden toe dat het niet realistisch was dat de ander zou ‘verdwijnen’. Wanneer discussies daarentegen gaan over praktische oplossingen, stappen mensen vaker over hun ideologie heen om een wederzijds voordelige uitkomst te krijgen. Zo zei Esther dat realistisch gezien haar droom geen werkelijkheid zal worden en dat ze daarom een tweestaten-oplossing steunt.

Een theoretisch raamwerk over standpunten en pragmatisme verandert de situatie en ideologie van beide partijen helaas niet. Mythen, ideologieën, discours en narratieven zijn verbonden met geschiedenis en ervaringen en zijn belangrijke onderdelen van identiteit, aldus Yahav Erez, een pro-Palestijnse Israëlsche activist die ik in september 2024 interviewde. Ze komen niet zomaar bovendrijven. Het is

* Niet haar echte naam.

** Een term die vaak terugkomt onder extreemrechtse Israëlsche activisten om indirect te zeggen dat ze de Palestijnse cultuur inferieur vinden.

*** Niet haar echte naam.

niet voor niets dat Israël’s vaak refereren aan de Holocaust,* antisemitisme en de nadruk leggen op het feit dat Joden in de geschiedenis meermaals verdreven zijn uit hun woonplaatsen. Ook komen discours en narratieven over de Nakba** (etnische zuivering) en genocide niet zomaar uit de lucht vallen. Vooral slachtoffernarratieven worden vaak ingezet in het Israëlsch-Palestijns conflict. Dat zijn redevoeringen waarbij mensen uitgaan van hun slachtofferrol en op basis daarvan hun handelen legitimeren. Servische politici benadrukten bijvoorbeeld het historische onrecht dat Servië zou zijn aangedaan door de Ottomanen die volgens deze leiders de Serven onderdrukten. Dit werd gebruikt als legitimering voor wraak tegen de islamitische Bosnische bevolking tijdens de Joegoslavische Oorlogen in de jaren 90, met gruwelijke oorlogsmisdaden als gevolg. Slachtoffernarratieven zorgen voor een gevoel van urgentie en wederzijds uitsluitende eisen. Beeldvorming over de situatie, ideologie en geschiedenis vormen de kern van het Israëlsch-Palestijns conflict.⁶ En hoewel we het lijden van elkaar moeten erkennen, moet dat niet een startpunt zijn voor de legitimering van geweld. In zulke gevallen kunnen er parallele waarheden en verbeeldingen over de ander ontstaan. Een goed voorbeeld hiervan is de vraag die Yossi

* Of zoals een activist die ik interviewde zei: ‘*We cannot talk about something without mentioning the Holocaust every three sentences.*’

** De stelselmatige verdrijving en vernietiging van Palestijnse dorpen gepaard met massa-executies uit het historische territorium van mandaat Palestina door Israëlsche milities in 1948.